

УДК 82.091

DOI 10.35433/31.2020.137-144

Ольга РУДЮК, Вікторія БІЛЯВСЬКА

РОЛЬ ХУДОЖНЬОГО ПРИЙОМУ В РОМАНІ ДЖОНА ФАУЛЗА «КОЛЕКЦІОНЕР»

У статті на прикладі роману «Колекціонер» видатного англійського прозаїка-постмодерніста Джона Фаулза проаналізовано роль художнього прийому як важливої складової творчої манери автора. Досліджено опозицію образів Міранда-Фредерик, та зроблено спробу простежити особливості трактування митцем художнього світу роману.

Ключові слова: *постмодернізм, художній прийом, образна система роману, інтертекстуальність, роман-гра.*

Джон Фаулз – сучасний англійський письменник, який є виразним представником епохи постмодернізму. У його творчості яскраво виражені такі риси постмодернізму: інтертекстуальність, гібридизація жанрів, прийом гри, багатоваріантність тлумачення, цитування, епатажність. Сучасні літературознавчі студії свідчать про помітне зацікавлення дослідників творчістю Джона Фаулза. В українському науковому просторі критичну рецепцію творчості Джона Фаулза здійснює К. Дацер [2]. Окремі аспекти стилю письменника досліджувала С. Павличко [5], звернула увагу на романи як на зразки філософської та інтелектуальної британської прози, а також на філософське підґрунтя гри письменника. У дисертаційному дослідженні «Проза Джона Фаулза: аспекти постмодерністської інтерпретації» О. Козюра [3] дослідила творчість Дж. Фаулза в контексті європейської літератури постмодернізму та її зв'язок із філософськими доктринами постмодерну, а також художні риси постмодернізму у творах англійського письменника. Ідейно-художні особливості творчості Джона Фаулза у світлі теорії концептуального художнього синтезу розкриває М. Чобанюк [9]. Аналіз особливостей відображення Дж. Фаулзом національного характеру та внутрішніх суперечностей особистості, простеження етапів зміни характеру, поглядів героїв, їхнього світогляду досліджує К. Мельникова [4]. Т. Тернова аналізує шекспірівські мотиви та мотив гри у творчості автора-постмодерніста [6; 7].

Проте дослідження художніх прийомів як складової творчої манери залишається на маргінесі наукових досліджень. Завдання цієї статті – проаналізувати роль художнього прийому та простежити особливості відтворення митцем художнього світу в романі «Колекціонер» Джона Фаулза.

Р. Барт у праці «Смерть автора» відзначає рису, характерну для поетики творів постмодернізму: «Текст витканий із цитат, які відсилають до тисяч культурних джерел. Письменник може лише вічно наслідувати тому, що написано колись і само писалося не вперше, у його владі тільки змішувати різні види письма, зіштовхувати їх один з одним, не спираючись цілком ні на один з них, якби він хотів виразити себе, йому все одно слід було б знати, що внутрішня „сутність”, яку він має намір „передати”, є не що інше, як вже готовий словник, де слова пояснюються лише за допомогою інших слів, і так до нескінченності» [1; с. 342]. Досить яскраво простежується ця постмодерністська риса у романі «Колекціонер». Прийом інтертекстуальності наявний у художній структурі всього роману: у порівнянні Міранди себе з майором Барбарою (героїнею однойменної п'єси Бернарда Шоу) [8; с. 154], у її пораді Калібану почитати справжню книгу «Ловець у житті» Дж. Селінджера [8; с. 166]. Свого друга Дж. П. через його прагнення до досконалості у мистецькому світі та пошуку істинної краси Міранда порівнює із «професором Гітінсом», персонажем п'єси Бернарда Шоу «Пігмаліон» [8; с. 175]. Вона читає роман Джейн Остін «Емма», приміряючи образ героїні цього роману – Емми: «Тимчасово нерозумна, але й видно, що в неї, по суті, світлий розум, вона жива. Справжня людина» [8; с. 177], підсумовуючи: «Калібан – це містер Елтон, Пірс – Це Френк Черчилль. А Дж. П. – невже він містер Найтлі?» [8; с. 246].

Коли Міранда говорить про тітку Калібана, то порівнює її з місіс Джо, тіткою Піпа – персонажів роману «Великі сподівання» Чарльза Діккенса: «Я гадаю, таких, як Мейбл, слід було б якось безболісно позбуватися» [8; с. 16]. Читаючи «Бюрю» Шекспіра, звертається з іронією до викрадача: Фердинанде, треба було тебе назвати Калібаном» [8; с. 70]. Автор ніби апелює до обізнаного реципієнта, оскільки в п'єсі Вільяма Шекспіра Калібан – потворний дикун, який прагне заволодіти Мірандою. Подібна інтертекстуальність є способом формування підтексту роману, натяком на його ідейне ядро. Для прикладу, Міранда іменує Клега «новою людиною», яка не зважає на мистецтво й одразу згадує про Артура Ситона, який замкнено живе «як у коробці» з роману Джона Брейна «Кімната нагорі» [8; с. 256].

Прийом художньої деталізації автор використав для надання образів колекціонера виразності та реалістичності. Реальність він бачить та сприймає в розрізі світу власного зацікавлення, ніби через «об'єктив мікроскопа»: «Вона жодного разу не поглянула на мене, але я бачив її спину та довгу косу. Коса була дуже світла, шовкова, наче кокон строкатки» [8; с. 6]. Здатністю деталізації у сприйнятті світу Фаулз наділяє Фредерика, що відображено в епізоді купівлі будинку із садом: «був гарний, він виходив за будинок на поле люцерни, яку полюбляють метелики» [8; с. 22]. Неодноразово викрадач порівнює полонянку з метеликом: «Коли я її бачив, то почувався, немовби ловлю якийсь рідкісний екземпляр. Наприклад, жовтянку лугову. Я завжди думав про неї так – тобто словами на зразок «невловна», «рідкісна» і «надзвичайно вишукана» – не така, які усі інші, навіть гарні. Для справжнього знавця» [8; с. 6].

Створення художнього світу у творах постмодернізму відбувається в підкреслено умовному аспекті. Постмодерністи сприймають текст як світ, а світ

як текст. Звідси – символічний підтекст роману. Штучний світ Фредерика (дім, обраний викрадачем для утримання жертви) є місцем дії у тексті. Щодо часу, з одного боку, позачасовість, зупинена мить. З іншого боку, ведення щоденника Мірандою є проекцією руху реальності в часі, символом життя. Прохання Фредерика щодо умов шлюбу з Мірандою є теж наскрізь символічним: «Я ні про що не прошитиму, крім того, щоб ти назвалася мою дружиною і жила у моєму домі» [8; с. 98]. Можливим є проведення паралелі між називанням колекціонером спійманого об'єкта і подальшим спостереженням за ним в замкненому просторі з сприйняттям інституту шлюбу Фредериком як своєї клітки, де є наглядач та жертва. Автор вдається до візуалізації у тексті. Для акцентування уваги читача на характері Міранди використано образ очей дівчини: «Її очі здавалися дуже великими, не переляканими, а якимись майже гордими, наче вона вирішила нізащо не лякатися за жодних обставин» [8; с. 30]. Погляд – один із натяків автора на ідею необхідності свободи людині для повноцінного життя. Гордий погляд дівчини вказує на її волелюбність. Проте в романі знаходимо протилежно діаметральний образ очей Клегга як символу слабкодухості, невпевненості в собі: «Сірі, з таким сірим розгубленим світлом» [8; с. 133] або «Риб'ячі очі. Спостерігають. І все. Без жодного виразу» [8; с. 139]. На антагоністичний характер образів-персонажів вказує образ-річ – фотокартка. Недарма почуття страху та невпевненості минає в Клегга, коли він дивиться на таємно зроблені ним фото Міранди: «Найкращі вийшли ті, на яких не було обличчя. Найкращі були ті, де вона стояла на високих підборах спиною до мене. Ліжка і зв'язані руки створювали цікавий мотив» [8; с. 129]. Метафора мовчання, таємниці, штучності і разом з тим нездатності пізнати смак свободи Фредериком (про що неодноразово міркує героїня) – фото обігрується автором у протиставленні з мистецькими живими полотнами художниці-Міранди: «Найбільше скучила за свіжим світлом». Не можу жити без світла. Світло штучне, всі лінії брехливі, аж до того, що інколи здається, що в темряві і то краще» [8; с. 141]. Прийом документалізму використано для відтворення важкого стану хворої дівчини, задля психологізації оповіді. Потік свідомості наявний в епізоді із веденням щоденника Мірандою: «Не можу спати. Божеволію. Боюся вимикати світло. Дикі сновиддя. Мені здається, тут люди. Дж. П.» [8; с. 282].

Для конкретизації характеристики персонажів у тексті наявне порівняння. Фредерика порівняно з Танталом для розкриття проблемних сторін внутрішнього світу колекціонера. У царстві Аїда Танталу було призначено вічне покарання: їжа і вода завжди були поблизу нього, але Тантал не міг ними скористатися. Так само Фредерик не був пристосованим до нормального життя в соціумі, не здатен до нормальних стосунків з людьми, особливо з жінками: «Я знаю, в мені немає нічого такого, що люблять дівчата; я знаю, що з ними все добре виходить у таких, як Кратчлі, котрий, на мою думку, є звичайнісіньким грубіяном. Деякі дівчата там, в Еннексі, такими очима на нього дивилися – глянути гидко. Це щось таке грубе й тваринне, чим природа мене обділила від народження. (І я радий, що обділила: на мою думку, коли б таких, як я, було більше, світ став би кращим» [8; с. 8]. Тому процес викрадення та подальшого утримання ним дівчини персонаж сприймає як місію доведення власної зверхності над світом.

До того ж переконується в цьому він поступово: «Коли Міранда стала метою мого життя, маю сказати, виявилось, що я щонайменше не гірший за інших» [8; с. 23]. Творчим, оригінальним (а головне – символічним) є ставлення викраденої художниці до колекціонування та колекціонера: «Я знаю, хто я для нього. Я – метелик, якого він завжди мріяв зловити. Колекціонери – найстрашніші звірі. Таке заняття – це антижиття, антимистецтво, антивсе» [8; с. 140]. Джон Фаулз застосовує прийом парадоксу в інтерпретації образів персонажів Фредерика та Міранди: «Звичайна людина – прокляття цивілізації. Але цей настільки звичайний, що цим незвичайний. Адже раптом я тут у нього (це божевілья, він же мене *викрав*) сміюся, наливаю йому чай, наче найкраща подруга» [8; с. 145]. Інколи парадоксальність думки посилюється метафорою та порівнянням: «Він потворність. Але ж людську потворність не розіб'єш, як глечик» [8; с. 147].

Автор вибудовує роман «Колекціонер» як роман-гру, спрямовує увагу реципієнта на множинність інтерпретацій. Неспроста його персонажі – і Калібан, і Міранда – сприймають власне життя як гру. Фредерик навіть процес викрадення Міранди ототожнює з грою: «Такої гри я б не влаштував, коли б не мав стільки часу і грошей. На мою думку, багато з тих, хто здається щасливим, зробили б те саме чи щось подібне, коли б мали стільки часу і грошей. Я хочу сказати, погратися в щось таке, чого б не зробили. Влада розбещує, завжди казав мій учитель у школі. А Гроші – це Влада» [8, с. 25]. Про гру, що нагадує театр маріонеток, згадує і Міранда: «У мене було якесь нереальне відчуття, ніби це справді якась п'єса і я забула, яку роль там граю» [8; с. 166].

Автор використовує літоту в характеристиці Мірандою Калібана для доказу відсутності в ньому індивідуальності: «Він» – не людина, він порожнє місце в масці людини [8; с. 250]. Філософська концепція «нової людини», яка вирізняється безликістю, звучить у роздумах дівчини: «Єдине, що в ньому є незвичайного, – це його любов до мене. Звичайна «нова людина» не може нічого любити так, як він мене кохає. Тобто – сліпо. Абсолютно. Як Данте кохав Беатриче» [8; с. 259]. Ці слова доводять, що у викрадача не могло виникнути кохання до полонянки. До того ж існування Беатриче не доведено, а її образ найчастіше сприймається як образ музи Данте. Застосований у такому разі прийом гри з читачем вкотре доводить постмодерністську рису – багатоваріантність тлумачення. Остаточним доказом «нездорового», хворобливого ставлення Калібана до Міранди є слова полонянки: «Я ніколи не змогла б вилікувати його. Бо його хвороба – це я» [8; с. 272]. Кохання як хвороба – це одержимість, яку і відчував Фредерик до Міранди Грей. Цей роман – не просто історія кімнатного ув'язнення дівчини-художниці, а історія хворобливого суспільства, яке не сприймає творче, оригінальне, справжнє через одержимість типовим та штучним: «Чого ми маємо терпіти їхнє огидне калібанство? Чого кожному живу, творчу і хорошу людину з усіх боків обсідає оця світова багнюка?» [8; с. 232].

Усе вище зазначене підкреслює основну ідею роману, що проголосує Міранда: «Єдиний аромат, якого справді хочеться, – це свобода» [8; с. 238]. Джон Фаулз як представник сучасної постмодерністичної епохи, через роман-гру та

характерні йому прийоми стильової манери ще раз доводить просту істину, що свобода – це умова повноцінного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. М. 1994. 546 с.
2. Дацер С. Критична рецепція творчості Джона Фаулза в українському науковому просторі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2018. Вип. 33 (1). С. 140–143. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2018_33\(1\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2018_33(1)_40).
3. Козюра О. Проза Джона Фаулза: аспекти постмодерністської інтерпретації: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04. К., 2006. 20 с.
4. Мельникова К. Творчість Джона Фаулза як погляд на самоствердження особистості в контексті національної ідентичності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Одеса, МГУ, 2018. Вип. 37. Т. 1. С. 117–120.
5. Павличко С. Інтелектуальна проза Джона Фаулза. *Vсесвіт*. 1989. № 5. С. 117–120.
6. Терновая Т. Мотив игры в романе Джона Фаулза «Волхв» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109162/31_Ternova.pdf?sequence=1.
7. Терновая Т. Шекспировские мотивы в романе Джона Фаулза «Колекціонер». / Т. Терновая. [Электронный ресурс]. Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=4548.
8. Фаулз Дж. Колекціонер / Пер. з англ. Г. Яновської. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 302 с.
9. Чобанюк М. Ідейно-художні особливості творчості Джона Фаулза у світлі теорії концептуального художнього синтезу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер. : Філологія. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 133–136. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2014_1107_70_29.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bart R. Izbrannyye raboty: Semiotika. Poetika. [Selected works: Semiotics. Poetics]. M. 1994. 546 s.
2. .Datser S. Krytychna retseptsiia tvorchosti Dzhona Faulza v ukrainskomu naukovomu prostori. [A critical reception of John Fowles' creative work in the Ukrainian scientific space]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seriiia : Filolohiia. 2018. Vyp. 33(1). S. 140-143. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2018_33\(1\)_40](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2018_33(1)_40)
3. Koziura O. Proza Dzhona Faulza: aspekty postmodernistskoi interpretatsii: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.04. [John Fowles' Prose: Aspects of Postmodern Interpretation]. K., 2006. 20 s.

4. Melnykova K. Tvorchist Dzhona Faulza yak pohliad na samostverdzhennia osobystosti v konteksti natsionalnoi identychnosti [John Fowls' Creativity as a View of Self-Affirmation in the Context of National Identity]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Serii: Filolohiia. Odesa, MHU, 2018. Vyp.37. T.1. S. 117-120.

5. Pavlychko S. Intelktualna proza Dzhona Faulza. [John Fowles Intellectual Prose]. *Vsesvit*. 1989. № 5. S. 117–120.

6. Ternovaya T. Motiv igryi v romane Dzhona Faulza «Volhv». [The motive for the game in John Fowles's novel "The Magus"]. [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupa: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/109162/31-pdf?sequence=1>. Ternova.

7. Ternovaya T. Shekspirovskie motivy v romane Dzhona Faulza «Koolektsioner». [Shakespearean motifs in John Fowles's novel «Collector»]. [Elektronniy resurs]. Rezhim dostupa: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=4548.

8. Faulz Dzh. Kolektsioner. [Collector]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub simeinoho dozvillia», 2015. 302 s.

9. Chobaniuk M. Ideino-khudozhni osoblyvosti tvorchosti Dzhona Fauzla u svitli teorii kontseptualnoho khudozhnoho syntezu. [Ideological and artistic features of John Fauzl's work in the light of the theory of conceptual artistic synthesis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. Ser. : Filolohiia. 2014. № 1107. Vyp. 70. S. 133-136. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhfIL_2014_1107_70_29.

Rudiuk Olga, Bilyavska Victoria

The Role of Artistic Reception in John Fowles' Novel The Collector

The role of artistic reception as an important component of the author's creative manner is analyzed in the article on the example of the Collector novel by the prominent English post-modernist prose writer John Fowles. The opposition to the images of Miranda-Frederick was explored and an attempt was made to trace the peculiarities of the artist's treatment of the novel's artistic world.

John Fowles is a contemporary English writer who is a clear representative of the postmodern era. In his work the following features of postmodernism are clearly expressed: intertextuality, hybridization of genres, reception of the game, multivariate interpretation, quotation, epithet.

Modern literary studies indicate a significant interest of researchers in the work of John Fowles. In the Ukrainian scientific space, a critical reception of John Fowles' work is organized by K. Datsler. Some aspects of the writer's style are explored by S. Pavlychko, drawing attention to novels as exemplars of philosophical and intellectual British prose and the philosophical basis of the play of the writer. In the dissertation «John Fowles' Prose: Aspects of Postmodern Interpretation» by A. Kozyur, he explored J. Fowles' creativity in the context of European literature of postmodernism and its connection with the philosophical doctrines of postmodernism. The ideological and

artistic features of the work of John Fauzl in the light of the theory of conceptual artistic synthesis is revealed by M. Chobanyuk. K. Melnikov examines the peculiarities of George Fowles' reflection of the national character and internal contradictions of the person, tracing the stages of character change, the views of the characters, their worldview. T. Ternova analyzes Shakespearean motives and the motive of playing in the work of the author-postmodernist.

The topic of internal and social conflict, long search for oneself, national self-determination are these topics J. Fowles elaborates in detail on his theoretical works, then consistently translates them into artistic ground. Conscious-According to J. Fowls, not being a person is impossible without inner freedom. Correct human perception of national in this respect, identity is crucial.

The creativity of John Fowles is this coffee object for research attention through the richness of his poetics, the originality of the filosofo-aesthetic program of the writer, his constant search for innovative based on the extremely powerful the creative potential of the author not to destroy and reconstruct the property of the therapies of past eras, and create on them based novel where a new form would fit new content. However, the study of artistic techniques as a sign of creative manner remains on the margins of scientific research. The purpose of this article is to analyze the role of artistic reception and to trace the peculiarities of the artist's treatment of the artistic world in the novel «Collector» by John Fowles.

Love as a disease is an obsession that Frederick felt for Miranda Gray. This novel is not just a story of a prisoner being a girl-artist, but a story of a morbid society that does not perceive the creative, the original, the true because of its obsession with the typical and the artificial.

Keywords: *postmodernism, artistic reception, figurative system of the novel, intertextuality, novel-play.*

